ជំរឿនវត្ថុបុរាណនៅក្បាលស្ពាន

ចាយ រចនា
អាជ្ញាធរអប្សរា

“ក្បាលស្ពាន” ជារមណីយដ្ឋានផងជាស្ថានីយ៍បុរាណផង។ ជារមណីយដ្ឋានដោយសារភូមិសាស្ត្រព្រមទាំងធម្មជាតិនៅទីនេះគួរជាទីត្រកាលក្រៃលែង។ ជាស្ថានីយ៍បុរាណត្បិតខ្មែរនៅស.វ.ទី១១ បានរៀបចំកន្លែងនេះឱ្យមានភាពសក្ការៈ មានការចារឹកអក្សរនិងឆ្លាក់ថ្មជាអាទិ៍។

បូជនីយដ្ឋាននេះស្ថិតនៅលើភ្នំទាបមួយ តាមបណ្ដោយអូរក្បាលស្ពានប្រមាណ២០០ម៉ែត្រ[១]។ អូរក្បាលស្ពានជាប្រភពទឹកសំខាន់មួយនៃស្ទឹងសៀមរាប។ រីឯប្រភពមួយទៀតគឺភ្នំក្រោល។ ភ្នំក្បាលស្ពាននិងភ្នំក្រោលស្ថិតនៅខាងលិចភ្នំគូលែន ហើយដាច់ចេញពីភ្នំនេះដោយជ្រលង “កណ្ដុរស” ដែលជាច្រកផ្លូវទៅកាន់ស្រែណូយនិងអន្លង់វែង។ បើពោលតាមទស្សនៈរដ្ឋបាល ក្បាលស្ពានចំណុះឱ្យភូមិខ្នាររង្វះ ឃុំឃុនរាម ស្រុកបន្ទាយស្រី ខេត្តសៀមរាប ហើយមានចម្ងាយប្រមាណ១៤គ.ម. ខាងឦសានប្រាសាទបន្ទាយស្រី។

១_ ការសិក្សាកន្លងមក

នៅចន្លោះខែមករាឆ្នាំ១៩៦៧និងខែមិថុនាឆ្នាំ១៩៧០ លោកJean Boulbet ព្រមទាំងលោកBruno Dagens បានធ្វើការស្រាវជ្រាវរុករកបេតិកភណ្ឌជំនាន់ផ្សេងៗដែលមាននៅតំបន់គូលែនទាំងមូល។ ការងារនេះមិនមែនថ្មីស្រឡាងទេ ព្រោះផ្អែកមូលដ្ឋានលើការស្រាវជ្រាវដែលមានពីមុននោះមកទៀត[២]។ ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងណាក៏បញ្ជីបេតិកភណ្ឌរបស់លោកទាំងពីរនោះមានភាពទូលំទូលាយជាងគេ បើគិតមកទល់ពេលថ្មីៗនេះ[៣]។ ដោយសារការសិក្សានោះហើយ បានជានៅឆ្នាំ១៩៦៨ លោក Jean Boulbet បានជួបនិងលោកតា ទេព មី ជាអ្នកនាំផ្លូវគាត់ទៅដល់ក្បាលស្ពាន។ រហូតមកទល់ពេលនោះ អ្នកស្រាវជ្រាវពុំដែលស្គាល់បុរាណដ្ឋានដ៏ល្អនោះឡើយ មានតែអ្នកស្រុកតំបន់នោះផ្ទាល់ទើបស្គាល់ដឹងថាមានទីសក្ការៈកប់បាំងក្នុងព្រៃភ្នំ។ លោក Jean Boulbet បានឱ្យគេឆ្ការព្រៃអស់រយៈពេលបួនខែ ហើយធ្វើការចុះបញ្ជី ដោយបែងចែកទីដែលមានបុរាណវត្ថុទាំងនោះចេញជា១៥ តំបន់។ បញ្ជីវត្ថុនោះមានភ្ជាប់រូបថតមួយចំនួនជាមួយផង។ ក្នុងនោះមានសិលាចារឹក១០ផ្ទាំង ដែលក្រោយមកលោក Claude Jacques យកមកចុះលេខរៀងតពីបញ្ជីសិលាចារឹកដែលធ្លាប់មានមក[៤]។ មិនតែប៉ុណ្ណោះ សិលាចារឹកទាំងនោះត្រូវបានប្រែដោយអ្នកនិពន្ធខាងលើនេះ[៥]។

---

[១] រយៈទទឹង៖ ១៥១៣២៦៣ ខាងជើង។ រយៈបណ្ដោយ៖ ៤៨៣៩៣៥៤២ ខាងកើត។ រយៈកំពស់៖ ២០០ម ពីផ្ទៃទឹកសមុទ្រ។

[២] ឧទាហរណ៍៖ - Parmentier 1913: 1-64.
- Lunet de Lajonquière 1902: 303-304; 1912: 236.
- Stern 1938: 426 ff.

[៣] សូមអាន Boulbet et Dagens 1973.

[៤] Jacques 1971: 177-195.

[៥] Jacques 1999: 357-364.

២_ ការផ្ទៀងផ្ទាត់ឡើងវិញ

ជាអកុសល ជិតមួយទសវត្សកន្លងមកនេះ មានការដាប់ចម្លាក់ច្រើនកន្លែងនៅក្បាលស្ពាន។ អាជ្ញាធរអប្សរាក៏ចាត់វិធានការណ៍រៀបចំដាក់ថ្នាំយាមល្បាត ព្រមទាំងរៀបចំសម្រួលផ្លូវឱ្យអ្នកទស្សនាបានទៅដល់ងាយស្រួលផងដែរ។ គឺក្នុងបរិបទនេះហើយដែលខ្ញុំសម្រេចចិត្តធ្វើការសិក្សាផ្ទៀងផ្ទាត់ឡើងវិញតាមសភាពការណ៍ថ្មី ទៅដាក់ក្នុងគម្រោងនិក្ខេបបទបញ្ចប់ការសិក្សាមួយ[៦]។ ខ្ញុំពឹងផ្អែកទាំងស្រុងទៅលើផែនទីនៃលោក Boulbet។ រីឯលេខបញ្ជីដែលមានមកខ្ញុំក៏គោរពតាមទាំងស្រុង ដូច្នេះតំណែលបុរាណដែលកន្លងផុតលោក Boulbet ខ្ញុំបានចុះលេខបន្តបន្ទាប់មកទៀត។ ដើម្បីងាយស្រួលក្នុងការសិក្សា ខ្ញុំចែកបរិវេណបុរាណនៅក្បាលស្ពានជា៥ក្រុមធំៗ។ ប៉ុន្តែក្នុងការរៀបចំអត្ថបទនេះ ខ្ញុំធ្វើការកែលំអលើនិក្ខេបបទនោះខ្លះទៀត ដើម្បីឱ្យមានភាពសុក្រិតជាងមុន។ ក្នុងក្រុមនិមួយៗ ខ្ញុំចែកវត្ថុផ្សេងៗជា២ប្រភេទ ៖ ប្រភេទទី១ គឺចម្លាក់នៅច្រាំង, បាតស្ទឹង និងនៅលើថ្មដែលដុះផុតពីទឹក។ ប្រភេទទី២ គឺពើង។

ក_ វត្ថុប្រភេទទី១

នៅតាមបណ្តោយស្ទឹងមានចម្លាក់ច្រើនបែបយ៉ាង។ ក្នុងចំណោមនោះ មានចម្លាក់រូបលិង្គដែលអាចចែកចេញជា ៖ លិង្គរាយ, លិង្គបញ្ឈរ, លិង្គជាក្រុម, និងលិង្គទោល។ រីឯចម្លាក់ដែលមានរូបទេព គឺមាន១២ផ្ទាំង។ ភាគច្រើនជារូបព្រះឥសូរ, ព្រះនារាយណ៍, និងព្រះព្រហ្ម។ ក្នុងនោះមានព្រះឥសូរមួយផ្ទាំង, ព្រះនារាយណ៍ផ្ទុំលើនាគ៨ផ្ទាំង, ព្រះព្រហ្មមួយផ្ទាំង, និងចម្លាក់រូបទេព២ផ្ទាំង (លេខជំរឿនថ្មី៣៨, និង៣៩)។ មិនតែប៉ុណ្ណោះមានសិលាចារឹក៣ផ្ទាំងនៅលើផ្ទែក ដែលលូតផុតពីទឹក។

ខ_ វត្ថុប្រភេទទី២ ៖ ពើង

ពើងជារូងរាក់ឬជ្រៅ ដែលមានផ្ទាំងថ្មខាងលើលៀនចេញមកមុខហាក់បីដូចជាយ៉មួយ។ ទោះជាជម្រៅទៅក្នុងរាក់យ៉ាងណាក្តី ក៏ពើងផ្តល់ជាទីជម្រកមួយបាន។ នៅក្បាលស្ពានមានពើង៥ ដែលពីបុរាណមកគេរៀបចំជាកន្លែងបូជា ដោយសារឃើញមានសំណល់បុរាណជាប់ទីនោះ ដូចជាសិលាចារឹកនិងចម្លាក់ជាដើម។ ក្នុងចំណោមនោះ មានពើងមួយដែលគេចារអក្សរនៅលើ ជញ្ជាំងថ្មថាមានតម្កល់លិង្គព្រះឥសូរនៅទីនោះ។ មានពើងមួយទៀតដែលពុំឃើញមានវត្ថុដើមទេ ប៉ុន្តែដែលយើងយល់ថាខ្មែរបុរាណប្រើប្រាស់ជាទីបូជា (សូមមើលលេខជំរឿនថ្មី ២៨)។

៣_ អំពីសិលាចារឹក

សិលាចារឹក១០ផ្ទាំងត្រូវបានចុះបញ្ជីនិងធ្វើការសិក្សាដោយលោក Claude Jacques ដូចពោលពីលើមក។ ខ្ញុំបានប្រទះឃើញអក្សរថ្ម៥ផ្ទាំងផ្សេងទៀត ដែលកន្លងផុតអ្នកមុនៗ ដោយសារវិចរិលខ្លាំងពេក (សូមមើលលេខជំរឿនថ្មី ៦, ១០ក, ១០ខ, ១១ខ, និង២៧)។ ខ្ញុំពុំមានលទ្ធភាពបង់លេខផ្ទាល់ឱ្យសិលាចារឹកទាំង៥នេះទេ (K និង Ka) ព្រោះជាបន្ទុកស្ថាប័នជាតិ និងអន្តរជាតិ ដែលធ្លាប់បំពេញកិច្ចនេះរៀងមក។

សារុបមក បញ្ជីដែលខ្ញុំភ្ជាប់មកនេះជាលទ្ធផលនៃការពិនិត្យលំអិតលើការស្រាវជ្រាវដែលមានពីមុនមក ហើយដែលមានរាប់បញ្ចូលបេតិកភណ្ឌខ្លះដែលរំលងផុតអ្នកមុនៗ។ រាយមកមានចំនួន៤០។ រីឯវត្ថុនិមួយៗសុទ្ធសឹងមានការវាស់វែង បរិយាយទៅតាមក្បួនខ្នាតទំនើប។ អាជ្ញាធរអប្សរាទើបនឹងបានរៀបចំកាតាឡុកលំអិតនៃបុរាណវត្ថុនៅក្បាលស្ពានទាំងមូលជាស្ថាពរ។ សៀវភៅនេះនឹងចេញផ្សព្វផ្សាយជាកម្រិតតូច ក្នុងរង្វង់អ្នកស្រាវជ្រាវ ឬស្ថាប័នពាក់ព័ន្ធនិងកិច្ចការការពារបេតិកភណ្ឌ។ នៅទីនេះ ខ្ញុំស្រង់យករូបមួយចំនួនតូចនៃវត្ថុទាំង២ប្រភេទ ដែលបានពោលនៅលើមកបង្ហាញជាឧទាហរណ៍។

[៦] ចាយ រចនា ២០០២។

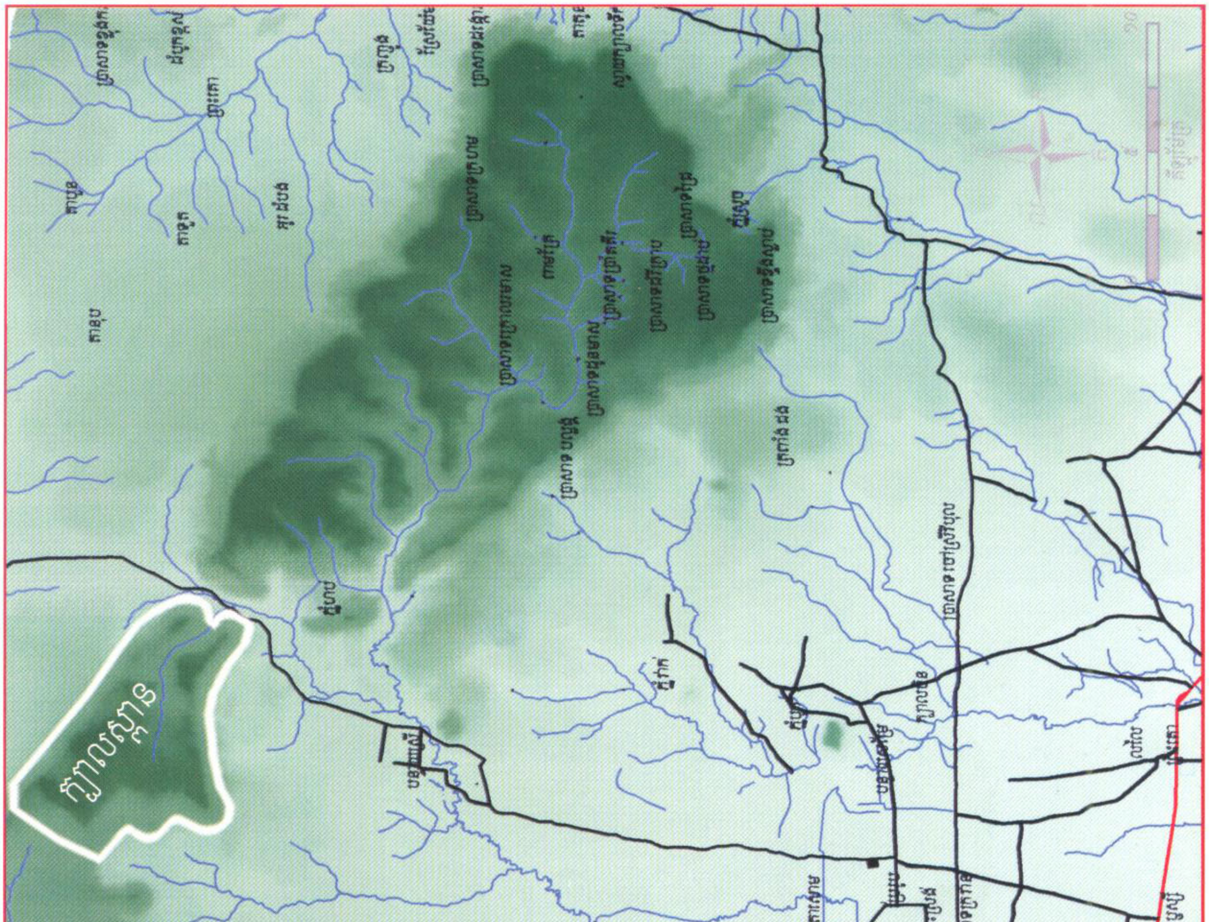
ក្បាលស្ពាន

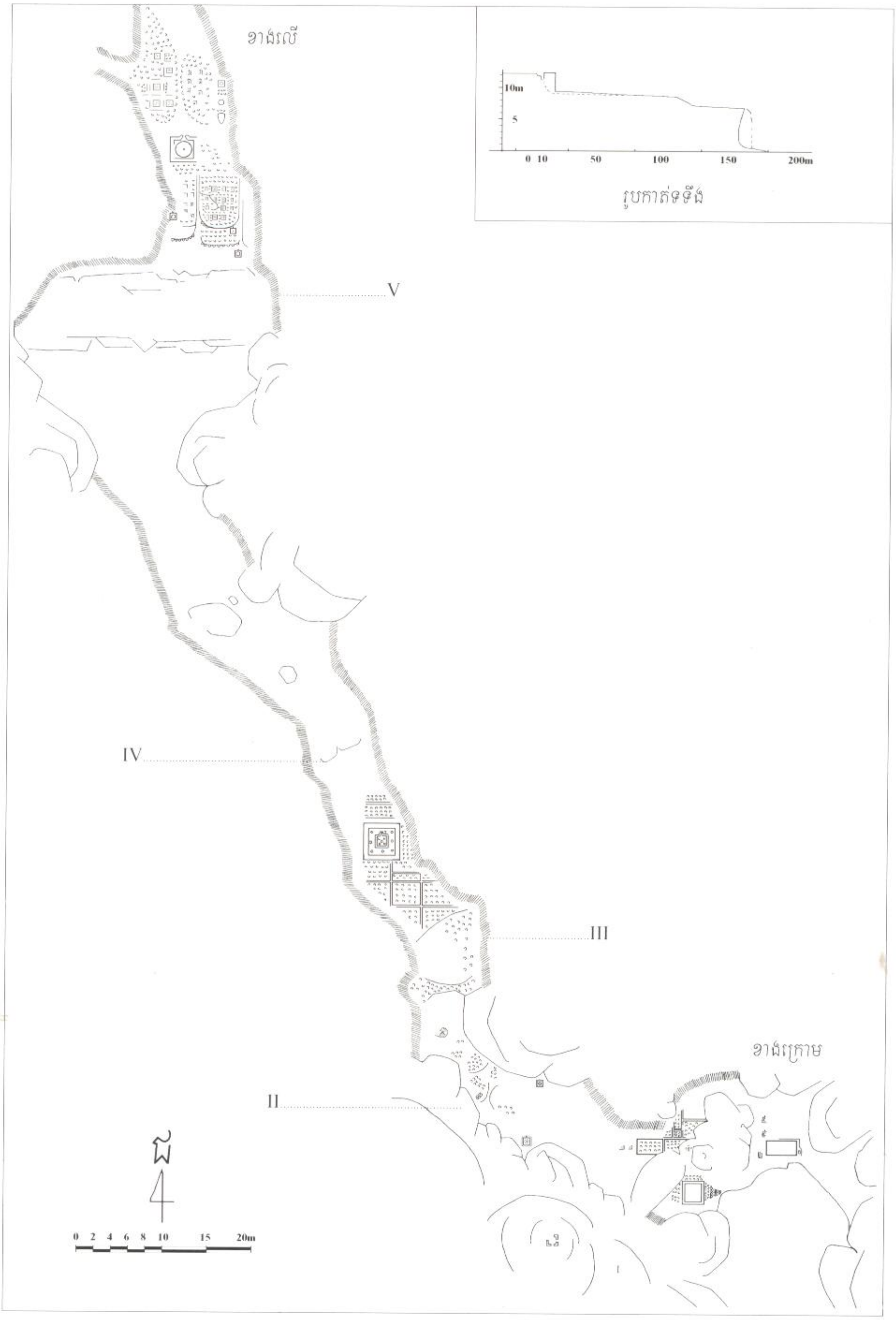

ប្លង់បូជនីយដ្ឋានក្បាលស្ពាន, សម្រួលអំពីប្លង់របស់លោក Jean Boulbet

លេខជំរឿនថ្មី	វត្ថុបុរាណ	លេខបញ្ជីចាស់	ក្រុម
១	លិង្គរាយនៅបាតស្ទឹង		I
២	បល្ល័ង្កឆ្លាក់ផ្ទាល់លើថ្មធម្មជាតិ		I
៣	ចម្លាក់លើជញ្ជាំងថ្មធម្មជាតិ	3	I
៤	សត្វកង្កែប	1	I
៥	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ		I
៦	សិលាចារឹកនៅជាប់តែឯង		I
៧	អាងទឹកមានចម្លាក់	4	I
៧ក	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	4	I
៧ខ	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	4	I
៧គ	ចម្លាក់លើជញ្ជាំងអាងទឹក ខាងលិច	4	I
៧ឃ	ចម្លាក់លើជញ្ជាំងអាងទឹក ខាងកើត	4	I
៨	អាងទឹកមានបល្ល័ង្កចំកណ្តាល	5	I
៨ក	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	5	I
៨ខ	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	5	I
៩	ពើងមានសិលាចារឹកនិងបំណែកវត្ថុ		I
៩ក	សិលាចារឹក	K1012,1°	I
៩ខ	សិលាចារឹក	K1012,2°	I
៩គ	សិលាចារឹក	K1012,3°	I
៩ឃ	បំណែកបល្ល័ង្ក		I
១០	ពើងមានសិលាចារឹកនិងបំណែកវត្ថុ		I
១០ក	សិលាចារឹក		I
១០ខ	សិលាចារឹក		I
១០គ	បំណែកបល្ល័ង្ក		I
១១	ពើងមានសិលាចារឹកនិងបំណែកវត្ថុ		I
១១ក	សិលាចារឹក	K1016	I

១១ខ	សិលាចារឹក		I
១១គ	បល្ល័ង្ក		I
១១ឃ	បំណែកបល្ល័ង្ក		I
១១ង	បំណែកដងខ្លួនទេព		I
១២	ពើងមានរូបចម្លាក់និងសិលាចារឹក	6	I
១២ក	សិលាចារឹក	K1011,1⁰	I
១២ខ	សិលាចារឹក	K1011,2⁰	I
១២គ	សិលាចារឹក	K1011,3⁰	I
១២ឃ	សិលាចារឹក	K1011,4⁰	I
១២ង	ព្រះឥសូរនិងនាងឧមាលើព្រះគោ	6	I
១២ច	ចម្លាក់ផ្កាឈូក		I
១២ឆ	រូបព្រះគោ		I
១៣	ពើងមានសិលាចារឹកនិងបល្ល័ង្កឆ្លាក់ផ្ទាល់លើថ្មធម្មជាតិ		I
១៣ក	សិលាចារឹក	K1011,5⁰	I
១៤	លិង្គរាយនៅបាតស្ទឹង	7	II
១៥	លិង្គជាក្រុម		II
១៦	ចម្លាក់ក្រឡេតទាប	8	II
១៦ក	ចម្លាក់ក្រឡេតទាប		II
១៦ខ	ចម្លាក់ក្រឡេតទាប		II
១៧	ចម្លាក់ក្រឡេតទាប		II
១៨	លិង្គរាយនៅបាតស្ទឹង	9	III
១៩	លិង្គជាក្រុម	9	III
២០	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ		III
២០ក	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ		III
២០ខ	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ		III
២០គ	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ		III
២១	លិង្គទោល		IV

២២	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	10	IV
២២ក	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	10	IV
២២ខ	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	10	IV
២៣	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	10	IV
២៤	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ		IV
២៥	ចម្លាក់ផ្កាឈូក		IV
២៦	សិលាចារឹកនៅដាច់តែឯង	K1015	IV
២៧	សិលាចារឹកនៅដាច់តែឯង		IV
២៨	ពើងមានបំណែកវត្ថុ*		IV
២៨ក	បំណែកលិង្គ		IV
២៨ខ	បំណែកខ្លួននាគ		IV
២៩	លិង្គវាយនៅបាតស្ទឹង		V
៣០	លិង្គបញ្ឈរ		V
៣១	លិង្គជាក្រុម		V
៣២	លិង្គជាក្រុម		V
៣៣	លិង្គដែលមានទំហំធំ	14	V
៣៤	លិង្គទោល		V
៣៥	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	12	V
៣៦	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ		V
៣៧	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ		V
៣៨	ចម្លាក់រូបទេព	13	V
៣៨ក	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	13	V
៣៨ខ	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	13	V
៣៨គ	ព្រះឥសូរនិងនាងឧមាលើព្រះគោ	13	V
៣៩	ចម្លាក់រូបទេព	13	V
៣៩ក	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	13	V
៣៩ខ	ព្រះនារាយណ៍ផ្ទំលើនាគ	13	V
៣៩គ	ព្រះឥសូរនិងនាងឧមាលើព្រះគោ	13	V
៤០	ព្រះព្រហ្ម	15	V

* យើងពុំឃើញមានស្លាកស្នាមបុរាណដែលមានការពាក់ព័ន្ធផ្ទាល់នឹងពើងនេះទេ ថ្វីត្បិតតែសព្វថ្ងៃគេរក្សាទុកបំណែកបុរាណវត្ថុខ្លះនៅទីនោះ។ ប៉ុន្តែយោងតាមលំហធំទូលាយនៃពើងព្រមទាំងវត្ថុមានសិលាចារឹកពីរ នៅពុំឆ្ងាយទីនោះ យើងយល់ថាខ្មែរបុរាណប្រហែលជាប្រើប្រាស់ពើងនោះដែរ។

រូបលេខ១១. ចម្លាក់នៅបាតស្ទឹង (លេខជំរឿនថ្មី៨) ៖ អាងទឹកមានបល្ល័ង្កចំកណ្ដាល។ជុំវិញអាងមានលិង្គរាយចំនួន១៧១។ នៅជញ្ជាំងអាងមានចម្លាក់ព្រះនារាយណ៍ផ្ទុំលើនាគ២ផ្ទាំង (លេខ ៨កនិងលេខ៨១) តែពុំបានបង្ហាញនៅទីនេះទេ។

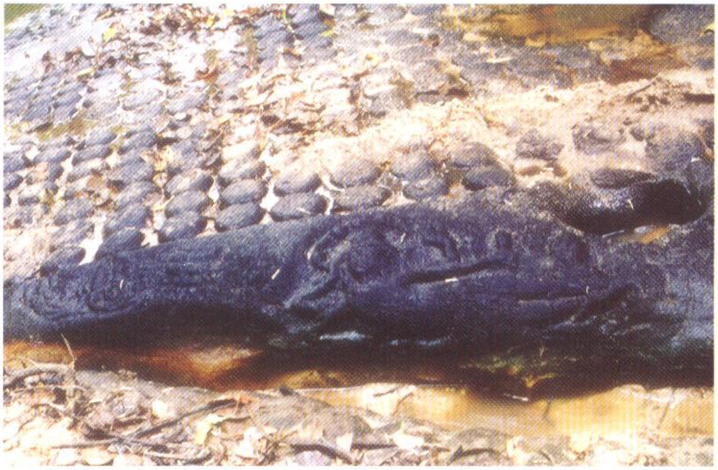

រូបលេខ១២. ចម្លាក់នៅបាតស្ទឹង (លេខជំរឿនថ្មី២០១) ៖ ព្រះនារាយណ៍ផ្ទុំលើនាគ មានកាន់ដំបងជាកេតនភណ្ឌ។ នាងលក្ស្មីអង្គុយរិតប្របាច់ព្រះបាទានៃព្រះអង្គ។ នៅចុងផ្ទាំងថ្មខាងជើង មានផ្កាឈូកពាទង។ ផ្នែកខាងលើសុទ្ធសឹងជារូបលិង្គចំនួនច្រើនលើសលុប ហើយដែលឆ្លាក់សម្រាប់មើលពីលើ។

រូបលេខ១៣. សិលាចារឹកនៅជាច់តែងង (លេខជំរឿនថ្មី២៧) ៖ អក្សរ៤បន្ទាត់ជាភាសាសំស្ក្រឹត, ពុំទាន់មានការបកប្រែនៅឡើយ។

ឯកសារពិគ្រោះ

ចាយ រចនា, *បូជនីយដ្ឋានក្បាលស្ពាន*, និក្ខេបបទបញ្ចប់បរិញ្ញាប័ត្របុរាណវិទ្យា, ភ្នំពេញ, ២០០២។

អាជ្ញាធរអប្សរា, *បេតិកភណ្ឌក្បាលស្ពាន*, ២០០៣។

Boulbet, J. et Dagens, B., 1973, *Les sites archéologiques de la région du Phnom Kulen,* (*Arts Asiatiques*, XXVII).

Jacques, Cl., 1971, "Supplément au tome VIII des *Inscriptions du Cambodge*", *BEFEO*, LVIII : 177-195.

Jacques, Cl., 1999, "Les inscriptions du Phnom Kbal Spean", *BEFEO*, LXXXVI : 357-364.

Lunet de Lajonquière, E., 1902-1912, *Inventaire descriptif des monuments du Cambodge,* 3 vol., E. Leroux, Paris.

Parmentier, H., 1913, "Complément à l'inventaire descriptif des monuments du Cambodge", *BEFEO*, XIII (1) : 1-64.

Stern, Ph., 1938, "Mission au Cambodge. Recherches archéologiques sur le Phnom Kulèn (II) : Pr. Nak Ta, Krus Preah Aram Ron Cen, Pr. Damrei Krap", *BEFEO,* XXXVIII : 426 sqq.